

„LA IZVOARELE IMAGINAȚIEI CREATOARE”

Studii și evocări în onoarea profesorului Mircea Borcilă

BCU Cluj / Central University Library Cluj

**Editori:
Elena Faur, Diana Feurdean, Iulia Pop**

Argonaut & Eikon

Seria: PHILOGIA

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

LA izvoarele imaginației creatoare : studii și evocări în onoarea profesorului Mircea Borcilă / editori: Elena Faur, Diana Feurdean, Iulia Pop. – Cluj-Napoca : Argonaut, – București : Eikon , 2022. –

Bibliogr.

ISBN 978-606-085-113-4

ISBN 978-606-49-0753-0

I. Faur, Elena

II. Feurdean, Diana

III. Pop, Iulia

IV. Borcilă, Mircea (despre)

082.2(Borcilă,M.)

BCU Cluj / Central University Library Cluj

DOI: 10.26424/978-606-085-113-4

© Autorii își asumă răspunderea pentru ideile exprimate în materialele publicate./ The authors assume all the responsibility for the ideas expressed in the published materials.

Editori: Elena Faur, Diana Feurdean, Iulia Pop

Tehnoredactare și copertă: Ioachim Gherman

CUPRINS

CUVÂNT-ÎNAINTE	17
Mircea Borcilă – Un promotor ilustru al științelor culturii.....	21
Mircea Borcilă – Activitate științifică și editorială	41
REVERBERAȚII	63
Iulian Boldea Sub zodia integralismului.....	65
Sanda Cordoș Schiță de portret în mișcare	72
Alin-Mihai Gherman Trei cuvinte rare	75
Ion Istrate Cum l-am cunoscut pe Mircea Borcilă	78
Johannes Kabatek, Cristina Bleorțu Corespondența dintre Mircea Borcilă și Eugeniu Coșeriu	83
TEORIA ȘI FILOSOFIA LIMBAJULUI.....	121
Mircea Flonta Abordarea naturalistă și abordarea istoric-culturală a cercetării limbajului în viziunea lui Eugeniu Coșeriu	123
Jesús Martínez del Castillo La filosofía hecha lingüística	145

CUPRINS

Dumitru-Cornel Vîlcu Sensul celor patru – o conversație imaginară despre poezie (și înțelegerea omului in-actual)	169
Floarea Vîrban Lingvistica [integrală] – știință eidetică?	206
HERMENEUTICĂ ȘI SEMIOTICĂ	227
Lucia Cifor Statutul și identitatea hermeneuticii literare	229
Aurel Codoban Trei întâlniri teoretice cu poeticianul Mircea Borcilă	239
Göran Sonesson On the Borders of Metaphorology: Creativity Beyond and Ahead of Metaphors	247
Jordan Zlatev, Tapani Möttönen Semiotica cognitivă și lingvistica cognitivă	277
LINGVISTICĂ, PRAGMATICĂ ȘI POETICĂ	315
Maria Aldea Termeni de gramatică. O abordare lexicografică	317
Iulia Bobăilă La metáfora científica y la anulación de la incongruencia. Implicaciones traductológicas	333
Oana Boc Poezia lui Gherasim Luca – armonia unei lumi dizarmonice. O abordare funcțional-tipologică	344
Eugenia Bojoga Dezbaterea limbă română sau „moldovenească” în spațiul online rusesc	364

CUPRINS

Pompiliu Crăciunescu O tainică relianță: poetician – poet	396
Daniela Filip La nature sémantique de l'ironie textuelle. Une approche de la perspective de l'intégralisme linguistique	407
Rodica Frențiu Tipologia textuală și discursul hagiografic	423
George Dan Istrate Metafora în terminologia artelor vizuale în română și italiană.....	441
Mariana Istrate Substitute stereotipice ale coronimelor în limbajul publicitar al turismului	454
Victoria Jumbei Configurații semantice cognitive în <i>Povestea lui Harap-Alb</i> de Ion Creangă	469
Mihai Lisei Cuvântul scris și fotografia în reportajul de ziar. Modalități de analiză	480
Rodica Marian Subiectul absolut al artei și alteritatea creatoare	498
Ion Mării Note lexicografice	513
Nicoleta Neșu Câteva observații legate de rolul profesorului-vorbitor de limbă maternă în traducerea pedagogică utilizată în predarea limbilor străine.....	533
Cristian Pașcalău Modul orfic în poezia lui Teofil Răchițeanu. O abordare în lumina poeziei antropologice.....	543

CUPRINS

Iulia Pop Prolog de Nichifor Crainic. O lectură în cheie „semantic-logică” (Revelații la cursul de poetică)	569
Liana Pop Parcours métaphoriques: de l’écrit à l’oral	574
Maria Ștefănescu, Mircea Minică O privire, din perspectiva lingvisticii coșeriene, asupra vocabularului religios reflectat în dicționarele generale de limbă	580
Emma Tămâianu-Morita Beyond the Poetic: Exploring the General Mechanisms of Textual Sense Construction	592
Flavia Teoc The Theory of Discourse Poiesis in <i>Perpetua’s Passion</i>	619
Maria-Alexandrina Tomoiagă Desemnarea metaforică a <i>vieții</i> în limba română	641
Cristina Varga Metaforele conceptuale ale socializării online în limba română	669
Dina Vîlcu The Religious Element and the Language of the 1989 Revolution in Romania. An Integralist Approach	689
INTERFERENȚE CULTURALE	709
Doru Radosav Cărțile sfinte și retorica sentimentului religios	711
Ion Taloș Despre întâlnirile dintre culturi și efectele lor	720

CUPRINS

Rudolf Windisch Mircea Borcilă macht Eugenio Coseriu in Cluj-Napoca bekannt	725
FOTOGRAFII.....	745
LISTA CONTRIBUTORILOR	759
TABULA GRATULATORIA.....	787

BCU Cluj / Central University Library Cluj

TABLE OF CONTENTS

FOREWORD	17
Mircea Borcilă – An Illustrious Promoter of Cultural Sciences	21
Mircea Borcilă – Scientific and Editorial Activity	41
REVERBERATIONS	63
Iulian Boldea Under the Sign of Integralism	65
Sanda Cordoș A Portrait Sketch in Motion	72
Alin-Mihai Gherman Three Rare Words	75
Ion Istrate How I Met Mircea Borcilă	78
Johannes Kabatek, Cristina Bleorțu Correspondence Between Mircea Borcilă and Eugenio Coseriu	83
THEORY AND PHILOSOPHY OF LANGUAGE	121
Mircea Flonta The Naturalistic Approach and the Historical-Cultural Approach to Language Research According to Eugenio Coseriu	123
Jesús Martínez del Castillo Philosophy Made Linguistics	145

TABLE OF CONTENTS

Dumitru-Cornel Vâlcu <i>The Sense of Four – An Imaginary Conversation on Poetry (and the Understanding of the In-actual Man)</i>	169
Floarea Vîrban [Integral] Linguistics – an Eidetic Science?	206
HERMENEUTICS AND SEMIOTICS	227
Lucia Cifor The Status and Identity of Literary Hermeneutics	229
Aurel Codoban Three Theoretical Encounters With the Poetician Mircea Borcilă	239
Göran Sonesson On the Borders of Metaphorology: Creativity Beyond and Ahead of Metaphors	247
Jordan Zlatev, Tapani Möttönen Cognitive Linguistics and Cognitive Semiotics	277
LINGUISTICS, PRAGMATICS, AND POETICS	315
Maria Aldea Grammar Terms. A Lexicographical Approach	317
Iulia Bobăilă The Scientific Metaphor and the Cancellation of Incongruency. Translation Implications	333
Oana Boc The Poetry of Gherasim Luca – The Harmony of a Disharmonious World. A Functional-Typological Approach	344

TABLE OF CONTENTS

Eugenia Bojoga The Romanian vs. "Moldovan" Language Debate in the Russian Online Space	364
Pompiliu Crăciunescu A Mysterious Reliance: Poetician–Poet	396
Daniela Filip On the Semantic Nature of Textual Irony. An Approach in the Light of Linguistic Integralism	407
Rodica Frentiu Textual Typology and the Hagiographic Discourse	423
George Dan Istrate Metaphor in the Terminology of the Visual Arts in Romanian and Italian	441
Mariana Istrate Stereotyped Substitutes of Coronyms in the Language of Tourist Advertising	454
Victoria Jumbei Semantic-Cognitive Configurations in <i>Povestea lui Harap-Alb</i> by Ion Creangă	469
Mihai Lisei The Written Word and the Photo in the Newspaper Report. Possibilities of Analysis	480
Rodica Marian The Absolute Subject of Art and the Creative Alterity	498
Ion Mării Lexicographical Notes	513
Nicoleta Neșu Some Observations Regarding the Role of the Native Speaker Teacher in Pedagogical Translation Used in Foreign Language Teaching	533

TABLE OF CONTENTS

Cristian Pașcalău The Orfic Mode in the Poetry of Teofil Răchiteanu. An Approach in the Light of Anthropological Poetics	543
Iulia Pop “Prolog” by Nichifor Crainic. A Key Reading in Logical Semantics (Revelations in the Poetics Course)	569
Liana Pop Metaphorical Pathways: From Writing to Oral	574
Maria Ștefănescu, Mircea Minică Some Remarks on E. Coseriu's Structural Semantics and its Relevance for Lexicographic Definitions	580
Emma Tămâianu-Morita Beyond the Poetic: Exploring the General Mechanisms of Textual Sense Construction	592
Flavia Teoc BCU Cluj / Central University Library Cluj The Theory of Discourse Poiesis in <i>Perpetua's Passion</i>	619
Maria-Alexandrina Tomoiagă The Metaphorical Designation of <i>Life</i> in the Romanian Language	641
Cristina Varga Conceptual Metaphors of Online Socialization in Romanian	669
Dina Vilcu The Religious Element and the Language of the 1989 Revolution in Romania. An Integralist Approach	689

TABLE OF CONTENTS

CULTURAL INTERFERENCES	709
Doru Radosav	
The Holy Books and the Rhetoric of Religious Feeling	711
Ion Talos	
On the Encounters Between Cultures and Their Effects	720
Rudolf Windisch	
Mircea Borcilă Makes Known	
Eugenio Coseriu in Cluj-Napoca	725
PHOTOS	745
THE LIST OF CONTRIBUTORS	759
TABULA GRATULATORIA	787

BCU Cluj / Central University Library Cluj

AUREL CODOBAN¹

TREI ÎNTÂLNIRI TEORETICE CU POETICIANUL MIRCEA BORCILĂ

Încă din îndepărtatele timpuri în care am început să dialogăm, cândva pe la începuturile carierei mele didactice, a fost evident pentru mine că Mircea Borcilă este un teoretician. Poate cel mai teoretic dintre cei care populau atunci Filologia clujeană. Teoreticianul este acela dintre universitari care își exprimă propriile idei cu cuvintele altora, adică cel mai adesea citând și făcând trimiteri bibliografice, cel care are o desăvârșită proprietate a termenilor și o perfectă acuratețe a surselor. Buna și metodică relație cu textul poate face din filolog un teoretician mai reabil decât poate fi cel cu o educație numai filosofică. Iar printre oameni, teoreticianul este acela care, plin de delicatețe sufletească, își trece sub tăcere propriile trăiri sufletești lăsând în loc masca imperturbabilă a spiritului obiectiv. Și, în ceea ce îl privește pe Mircea Borcilă, am avut multe ocazii în care să îmi verific intuiția: în situații complicate, a fost capabil de gesturi atât de pline de delicatețe și atât de subtil poetice aș spune, încât le țin minte și astăzi pentru frumusețea și subtilitatea lor!

Pot spune că, mai ales atunci, și eu eram un teoretician – mă ascundeam în spatele structuralismului francez. De aceea și aveam o astfel de înțelegere despre Mircea Borcilă, care se prea poate să fi fost o proiecție empatică. Dar de înțeles, ne-am înțeles de la început pentru că am avut mereu despre ce vorbi – teoriile lingvistice sau cele poetice au stat mereu în discuțiile noastre. Poate din reciprocă delicatețe – eram teoreticieni, nu polemisti – n-am vorbit însă atunci îndeajuns despre ceea ce ne despărțea. Pentru că Mircea Borcilă nu a fost niciodată total prins de imensul val teoretic stârnit de lingvistica structuralistă. Cu această rezervă față de structuralism, el a fost în strânsă sincronie cu începuturile occidentale ale criticării structuralismului, eu am întârziat în multiplele forme ale postmodernismului. În ceea ce mă privește, îmi pare rău că doar târziu am înțeles că în disciplinele noastre – neînregistrate cu limbaje matematice care

¹ Universitatea de Artă și Design, Cluj-Napoca; aurelteodor@yahoo.com.

să permită adevărate axiome – teoria nu este decât un „palat al memoriei”, o tehnică destinată unei mai bune memorări, așa cum sunt și rimele și ritmul în poezia orală.

Astăzi putem înțelege mai bine acel moment din istoria teoriilor în care ne aflăm amândoi. Și îl putem înțelege recurgând la un alt moment, incomparabil mai îndepărtat, acela al disputei dintre realism și nominalism. Se știe în ce a constat acea dispută medievală, cu rădăcini antice: sunt categoriile limbii entități reale sau simple nume? Foucault ne-a asigurat că modernitatea a tranșat disputa categoric în favoarea nominalismului. Pentru epistema secolului al XVIII-lea, semnele sunt nume date lucrurilor. Ei bine, poate nu foarte evident, dar noi trăiam un fel de realism care dădea consistență ontologică limbii, care, într-un fel sau altul, făcea ca semnele să aibă o realitate a lor.

Spus așa de pe scurt totul, există riscul de a produce neînțelegeri. O explicație tot succintă, dar suplimentar lămuritoare, ar fi că, dacă inițial lucrurile sunt semne, cu structuralismul francez semnele deveneau lucruri. Nu anticipam atunci îndeajuns, nici măcar la modul literaturii științifico-fantastice, lumea digitală care urma să vină. Or, abia după ce această lume digitală s-a instalat, am înțeles că semnele sunt lucruri printre lucruri, de vreme ce pot întreprinde acțiuni și declanșa procese, așa cum fac nu numai programele complexe de computer, dar și umilele telecomenzi sau mai sofisticatele telefoane smart.

Structuraliștii atribuiau consistența de realitate a limbii și calitatea de lucru a semnului eficienței structurii. Limba era ce era și funcționa cu puterea cu care funcționa – instaurând ordinea în lume la fel ca și în povestea lui Borges, despre enciclopedia chinezească –, grație ideii de structură. Cumva structuralismul se apropia mai mult de realismul medieval. Mircea Borcilă era foarte rezervat față de o astfel de poziție. Dispozitivul teoretic în spatele căruia își instalase atitudinea universitară era Poetica Americană. Poetica Americană nu s-a putut întemeia decât atunci când lingvistica generativă chomskiană s-a impus. Iar lingvistica generativă chomskiană nu era – cu toate credințele din mediul universitar românesc de atunci – o lingvistică structuralistă. Chiar dacă ideea de structură ocupă un loc important, lingvistica lui Chomsky are premise foarte diferite: „cercetătorul limbii nu poate porni niciodată de la *tabula rasa* și nu-și poate propune mai mult decât să explicitizeze (sau să conceptualizeze) ceea ce, într-un fel sau altul, el stăpânește deja printr-o „cunoaștere” intuitivă (sau implicită)”². Odată cu sublinierea esenței „dinamice și creative a fenomenului lingvistic”, structuralismul clasic

² Mircea Borcilă și Richard McLain (eds.) 1981a: 24.

devine o viziune învechită și inadecvată³. Cu toate că și Chomsky vorbește de structuri – de suprafață și de profunzime –, acestea sunt cu totul altceva decât cele pe care le are în vedere structuralismul francez. Așa se face că interesul „poeticii americane” se va îndrepta „spre mecanismele ascunse sau profunde ale creației artistice”, cele ale formării și ale înțelegerii structurilor verbale atât la emisie, cât și la recepție, ale performanței și ale competenței, în sens chomskyian.

Înlocuind „noua critică” și stilistica sau „critica lingvistică”, lingvistica devine teoria în temeiul căreia se poate constitui poetica americană. Și o face, așa cum foarte analitic și pertinent ne arată Mircea Borcilă (1981b) în *Introducerea sa la antologia de poetică americană, Noi orizonturi în poetica americană*, pe trei direcții, care toate rămân „între limitele unei viziuni generale comune”: poetica generativ-transformațională, poetica „ilocuționară” și „sociopoetica”.

Poetica generativ-transformațională pornește de la ideea de competență poetică, adică de la capacitatea omului de a „produce structuri poetice și a înțelege efectul lor”. Este vorba despre un sistem formalizat de reguli, care să permită analiza relației formei cu sensul în poezie, pentru care importante teoretic sunt ideile de „noutate”, „comprimare” și „unitate” poetică și unde „competența poetică” este aceea de a explora ambiguitățile limbii.

Aceste teorii semantice generative nu reușesc însă să „dea seama de manifestarea funcției poetice la nivelul de structură de adâncime a textului”⁴. E nevoie, apreciază Mircea Borcilă, de introducerea intenției comunicaționale, care să poată distinge între metaforă și simplă devianță. Poetica „ilocuționară” înțelege competența poetică ca un sistem de convenții care permit instituirea actului de limbaj, a discursului literar. Îndatorată lui Searle, aceasta „pornește de la un postulat fundamental identic cu cel al viziunii generative”, potrivit căruia „esența fenomenului verbal nu trebuie căutată în simbol – cuvânt sau enunț –, ci în actul de producere” a acestora. Ea caută să stabilească regulile constitutive ale „activității de sens” la nivelul unde intenția comunicațională devine relevantă pentru textul literar. Obiecția care s-a ridicat a fost aceea că există nu numai acte de vorbire, ci și acte de înțelegere, ceea ce îi permite lui Mircea Borcilă să propună, ca model pentru producerea sensului, conceperea actului de limbaj ca dialog, întrucât semnificația aparține interacțiunii vorbitor-ascultător⁵.

³ *Ibidem*: 24–26.

⁴ *Ibidem*: 63.

⁵ *Ibidem*: 86.

În ceea ce privește cea de a treia direcție, sociopoetica, ea își propune să stabilească „criterii de definire a intuiției literare în sens stilistic-tipologic și contextual-cultural”. Sociolingvistica care se afla, ca și în cele două cazuri anterioare, ca lingvistică, la temelia teoretică a acestei forme a poeziei, continuă pe Sapir și Whorf. În momentul în care Mircea Borcilă scria studiul său, aceasta era cea mai puțin dezvoltată dintre orientări, întrucât era foarte dificil de găsit principiile care să dea seama atât de producerea, cât și de receptarea sensului literar.

În felul în care a organizat prezentarea celor trei variante ale poeziei americane, ca și direcții fundamentale ale noilor orizonturi de atunci, se putea înțelege că Mircea Borcilă paria teoretic pe o evoluție în direcția unei semiotici a culturii. Voi spune că, de partea mea, interesat de structuralismul genetic și de o sociologie a literaturii și a artelor, eram pe un drum paralel și aveam așteptări similare care, pentru amândoi, s-au împlinit așa cum se împlinesc mereu astfel de așteptări, adică parțial, în ceea ce s-a numit Studii Culturale.

Am simțit nevoia să insist asupra *Introducerii* pe care Mircea Borcilă a scris-o la *Poetica Americană* pentru că un anumit context a făcut greu permeabil mediul teoreticienilor universitari la ideile care, unele, rămân productive și astăzi. Pe de altă parte, aici își fac simțită prezența temele dominante ale interesului teoretic al lui Mircea Borcilă: funcția poetică a limbii și metafora. Asupra ambelor intenționez să revin concluziv. Aici însă, mărturisesc regretul de astăzi că atunci nu am discutat mai mult împreună problemele metaforei. Dar intervin în evoluțiile oamenilor perioade care își au propria lor rațiune organică și sunt dificil de sincronizat – de aceea regula universală a comunicării mie mi se pare a fi neînțelegerea. Față de toate aceste ritmuri diferite ale evoluției noastre s-a văzut cu adevărat că bufnița Minervei se ridică în amurg – în amurgul zilei și în cel al vieții! Problema metaforei, într-un fel rezolvată din punctul meu de vedere de frumoasa carte a lui Paul Ricoeur (1984), *Metafora vie*, ar fi putut fi, atunci, un teren foarte bun de apropiere, dar nu era un subiect suficient de acut pentru a fi dezbătut obligatoriu în torentul de treburi și solicitări în care era pe atunci antrenată lumea noastră universitară.

Aveam să ne întâlnim deplin grație unui lingvist de origine română, dar de notorietate mondială, Eugeniu Coșeriu. Există o povestire hasidică – dar motivul este de imensă circulație, fiind prezent nu numai în *1001 de nopți*, ci și în povestiri japoneze –, care ne spune că Ițic, fiul rabinului din ghetoul din Cracovia visează trei nopți la rând că, sub unul dintre pilonii podului palatului regal din Varșovia, ar fi o comoară. Se duce să o caute, este prins de gârzi și dus la comandant, de la care află că și acesta avusese un vis despre o comoară care se afla sub platanul din curtea unui rabin din

Cracovia, dar lucid fiind, nu urmasse visul. Eliberat, Ițic se întoarce acasă și descoperă comoara în curtea casei sale. Cea mai clară morală a povestirii este că întotdeauna comoara se află în curtea casei tale, numai că nu ajungi să o cauți și să o descoperi decât după ce ai făcut o călătorie în afara spațiului tău. Șederea în SUA a fost, probabil, călătoria care l-a făcut pe Mircea Borcilă, conform fabulei hasidice, să ajungă să descopere comoara în grădina propriei case. Într-un fel, pentru mine, în același sens, a contat foarte mult faptul că, la o bursă în Germania fiind, l-am întâlnit pe Eugeniu Coșeriu.

Pentru Mircea Borcilă, opera acestuia rămânea marea șansă a lingvisticii ca știință a culturii; pentru mine, remarcabilă și utilă teoretic era ideea limbii ca activitate, ca semnificare, mai degrabă decât comunicare. Eugeniu Coșeriu propusese o lingvistică integrală, interesată oarecum de funcția semnificativă, respectiv de competența lingvistică. Există în spatele acestei lingvistici integrale coșeriene o puternică linie istorică, de la logosul semantic al lui Aristotel la filosofia limbajului, a lui Hegel. Dar, cu deosebire important și interesant, există aici istorismul lui Vico și filosofia lingvistică a lui Humboldt. Ceea ce este hotărâtor este circumscrierea limbii ca „activitate esențial creatoare (*enérgeia*), desfășurată în orizontul specific al istoriei”, cu consecințele importante pentru demersul lingvisticii. Pentru că nu vorbirea trebuie explicată din punctul de vedere al limbii, ci invers: vorbirea trebuie luată ca normă a tuturor celorlalte manifestări ale limbajului, inclusiv a limbii. Altfel spus: limba e conținută în întregime în vorbire, vorbirea nu e conținută integral în limbă. Actul de vorbire (*enérgeia* humboldtiană) este singura formă concretă de manifestare a limbajului. În acest sens, se poate vorbi, în termeni medievali, despre Chomsky și structuralismul lingvistic european ca despre un curent al realismului, în vreme ce Coșeriu este un nominalist.

Ceea ce vede, cu bună întemeiere și entuziasm aici Mircea Borcilă, este cadrul epistemologic integralist, susținut de fenomenologie și hermeneutică, al unei lingvistici ca știință a culturii. Pentru că vorbirea este altceva decât performanță a unui sistem. Ceea ce Borcilă admiră – ca și mine – este dimensiunea creatoare a vorbirii și reintroducerea activității subiectului pe care diferitele forme ale ideii de structură îl scosese din funcție. Competența vorbitorilor de a institui semnificații stă la baza activității culturale a vorbirii (Borcilă 2021: 65). Aici, pe lângă *enérgeia* intervine și intersubiectivitatea, dialogul reclamat anterior ca o soluție la poeticile americane întemeiate lingvistic.

Cea de a treia întâlnire, atât între noi, cât și, pentru fiecare dintre noi doi, cu sursele sale teoretice, a stat sub semnul lui Blaga și este una integratoare. Borcilă îi aduce pe Blaga și pe Coșeriu într-o fericită întâlnire,

pe seama metaforei. „Creația metaforică în limbaj”, anunțată de Coșeriu din 1952 (Coșeriu 1999-2001 [1952]), confirmă particular și mai ferm teoretic pe Blaga din *Geneza metaforei și sensul culturii* din 1937 (Blaga 1937). Desigur, e metafora luată în sens larg, dincolo de tradiția retorică ori stilistică. Iar într-o teorie antropologică extinsă a metaforei cei doi își găsesc împreună un loc privilegiat, bazat „pe de o parte, pe înscrierea creației metaforice în <funcția semnificativă> fundamentală a limbajului, pe care o definește Coșeriu”, pe de alta, pe specificul creației metaforice în poezie, ce ține de dimensiunea revelatorie a culturii, a lui Blaga⁶.

Axa evoluției teoretice a lui Mircea Borcilă, amorsată probabil de contactul și frecventarea teoretică a Poeticilor americane, este între lingvistica generativă a lui Chomsky și Coșeriu, trecând prin felul în care Blaga înțelege ontologic metafora. Structuraliștii francezi – și mai ales discipolii, care, cu zelul lor, au produs curentul – au înghețat structurile într-o nouă metafizică. Pentru ei, cu toată ideea notabilă și favorabilă înțelegerii limbii, potrivit căreia semnificarea precedă desemnarea, funcția poetică a devenit una a autoînchiderii referențiale. Iar această funcție a devenit modelul studierii limbii. Or, ceea ce se vedește în evoluția teoretică a poeticianului Mircea Borcilă este faptul că nu închiderea autoreferențială, ci deschiderea semnificării fără limite este soluția teoretică adecvată. Adică nu funcția poetică autoreferențială, ci poesis-ul vorbirii este cheia pentru problemele poezicii și ale înțelegerii metaforei ca semn.

Ca să putem înțelege bine sensul creației metaforice în poezie și legătura ei cu limbajul ar trebui să ne raportăm la calitatea de semn a metaforei. Dacă rămânem la reperele generale ale semioticii lui Peirce, fără să ne pierdem în alambicările și complicațiile ei inițiale, ci regândind-o din perspectiva actuală a semioticii, ea ne poate fi folositoare. El stabilise, în principiu, trei tipuri de semne: indiciale, iconice și simbolice. Acceptând simplificările propuse, am putea spune că relația de semnificare pentru semnele indiciale și simbolice e destul de bine definită operațional, pe când pentru semnele iconice – și între ele, mai ales, pentru imagine – e mai greu de formulat precis.

Desigur, orice semn este și nu este ceea ce semnifică, adică „seamănă” cu ceea ce semnifică. Dar această „asemănare” e foarte diferită. Pentru indici, relația este cauzală, adică bazată, în principiu, pe relația cauză-efect: cel mai adesea, semnul indicial este, în sens larg, efectul unei cauze sau consecința unei condiții. Iar pentru simboluri – și, aici, engleza americană a lui Peirce este amăgitoare pentru că el se referă, cu totul diferit de romantismul german, la cuvinte și formule matematice, chimice

⁶ Mircea Borcilă 2009: 64.

sau fizice – e, în cele din urmă, normativă, adică dictată de reguli. Astfel încât, de vreme ce cauzalitatea și normativitatea fac baza semnificării pentru cele două tipuri de semne, pentru semnele iconice nu mai rămâne decât vagul asemănării. Cunoaștem conform cauzelor, decodăm conform regulilor, dar de înțeles, înțelegem analogic!

Semnul iconic – portret, diagramă, pictogramă, imagine tehnică, imagine medicală, imagine vizuală sau chiar imagine poetică, adică metaforă – denotă obiectul său doar prin asemănare sau similitudine. Adică seamănă cu sau imită obiectul, conform unei calități care este împărtășită de ambele și prezentă în ambele. De fapt, în acest caz, situația e mai complexă. Peirce a diferențiat semnele general iconice în trei clase: (a) imaginea, care ține de o calitate a obiectului pe care o imită sau care seamănă cu propria calitate; (b) diagrama, ale cărei relații interne reprezintă, prin analogie, relațiile din interiorul a ceva la care se referă; și (c) metafora, care reprezintă ceva prin paralelism cu altceva, fără să fie neapărat vizuală – poate fi construită din semne de tipul cuvintelor.

Ar rămâne, în miezul semnelor iconice, imaginile și metaforele, care se bazează doar pe similitudine sau asemănare, adică doar pe analogie pură, nesusținută decât de percepția sau imaginația omului. Acestea sunt semnele pe care, fie în identificarea în situații ne-emblematiche ale imaginilor, fie în traducerea automată a frazelor, Inteligența Artificială le ratează adesea. Prin urmare, marea problemă a recunoașterii imaginilor – fie vizuale, fie poetice (și verbale) – o ridică analogia în sens strict, adică cea care nu poate fi clar operaționalizată. Nimic nu o garantează deoarece nu este nici efectul necesar al unei cauze, nici consecința obligată a unei reguli. În plus, ea se poate stabili, paradoxal, între fenomene diz-analogice în temeiul a ceva ascuns sau secret, ca în „metaforele negative” despre care vorbește Hugo Friederich în *Structura liricii moderne* (1969). Nu avem niciun criteriu pentru a aprecia adevărul semnelor de tipul imaginii metaforice construite pe asemănare pură, fie mai evidentă, fie mai ascunsă. Metafora răspunde acestei exigențe fiind miracolul unui semn pe care și cel care o produce și cel care o receptează o poate înțelege fără cod, altul decât cel organic sau existențial al mecanismului percepției.

BIBLIOGRAFIE

Blaga, Lucian (1937), *Geneza metaforei și sensul culturii*, București, Editura Fundația Regală pentru Literatură și Artă.

Borcilă, Mircea (2021), *Eugeniu Coșeriu și fundamentarea lingvisticii ca știință a culturii*, în Gheorghe Popa (ed.), *Eugeniu Coșeriu: vocația universalității*, Chișinău, Editura Știința, p. 58–68.

Borcilă, Mircea (2009), *Blaga și Coșeriu. O conjuncție pentru eternitate*, în Mircea Borcilă, Irina Petraș și Horia Bădescu (eds.), *Meridian Blaga în lumină 9*, Cluj-Napoca, Casa Cărții de Știință, p. 63–64.

Borcilă, Mircea și McLain, Richard (eds.) (1981a), *Poetica americană. Orientări actuale*. Studii critice, antologie, note și bibliografie de Mircea Borcilă și Richard McLain, Cluj-Napoca, Editura Dacia.

Borcilă, Mircea (1981b), *Introducere. Noi orizonturi în poetica americană*, în Mircea Borcilă și Richard McLain (eds.), *Poetica americană. Orientări actuale*. Studii critice, antologie, note și bibliografie de Mircea Borcilă și Richard McLain, Cluj-Napoca, Dacia, p. 13–100.

Coșeriu, Eugeniu (1999–2001 [1952]), *Creația metaforică în limbaj*. Traducere de Eugenia Bojoga, în „Revista de lingvistică și știință literară”, nr. 184–198, p. 8–26.

Friederich, Hugo (1969), *Structura liricii moderne*, București, Editura pentru Literatură Universală.

Ricoeur, Paul (1984), *Metafora vie*, București, Editura Univers.

**THREE THEORETICAL ENCOUNTERS
WITH THE POETICIAN MIRCEA BORCILĂ
(Abstract)**

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Mircea Borcilă was never totally caught by the theoretical wave aroused by structuralist linguistics in the 60's, although in the way he presented the three versions of American poetics it could be understood that he theoretically relied on an evolution in the direction of a semiotics of culture. Then, at Eugenio Coseriu he sees the integralist epistemological framework, supported by phenomenology and hermeneutics, of a linguistics as a science of culture. This leads him to bring Blaga and Coseriu to an auspicious conjunction, at the expense of metaphor, based, on the one hand, on the inscription of metaphorical creation in the fundamental “signifying function” of language, and on the other hand, on the specificity of metaphorical creation in poetry, which is related to the revelatory dimension of culture.

Key words: Mircea Borcilă, Eugenio Coseriu, Lucian Blaga, linguistic integralism, signification, metaphor.